כפר עולמי · יחידה 4: אוכלוסייה במרחב משתנה · חוברת קטנה

פירמידת גילים

חוברת תלמיד · **מתקדם**



ציור אחד שמספר אם מדינה צעירה או מזדקנת – בואו לקרוא אותו

שם:	כיתה:	תאריך:

מה בחוברת?

1. מושגי מפתח
2. קוראים: פירמידה כמראה של עתיד
3. חלק א׳ – מתרגלים מושגים
4. חלק ב׳ – בודקים הבנה
5. חלק ג׳ – חושבים כמו גאוגרפים
6. כרטיס יציאה ✂

משחקים לשיעור הזה (חידון מהיר, איש תלוי, טריוויה ועוד) באתר: https://geo-z-chovrot-tiny.sites.tab.bot/

יצרה: רוית ראש בן ישי

מושגי מפתח

קראו את המושגים. נשתמש בהם בכל החוברת.

אוכלוסייה צעירה

אוכלוסייה עם אחוז גבוה של ילדים ומעט קשישים; הפירמידה שלה רחבה בבסיס וצרה בקודקוד.

לדוגמה: מדינות רבות באפריקה.

פירמידת גילים

תרשים שמסדר את תושבי המדינה לפי גיל ומין, הצעירים למטה והמבוגרים למעלה, ומראה את האחוז בכל קבוצה.

לדוגמה: פירמידה עם בסיס רחב של מדינה צעירה.

אוכלוסייה תומכת

בני 15–64, שבדרך כלל עובדים, משלמים מסים ומפרנסים את הילדים והקשישים; נקראת גם נושאת.

לדוגמה: הורים שעובדים ומשלמים מסים.

אוכלוסייה מזדקנת

אוכלוסייה עם אחוז נמוך של ילדים ואחוז גבוה של קשישים; הבסיס צר והקומות העליונות רחבות.

לדוגמה: יפן, איטליה וגרמניה.

גיל פרישה

הגיל שבו אנשים מפסיקים לעבוד ומתחילים לקבל פנסיה או קצבה.

לדוגמה: סבא שיצא לפנסיה.

אוכלוסייה נתמכת

ילדים עד גיל 14 וקשישים מגיל 65, שזקוקים לחינוך, לבריאות, לטיפול ולקצבאות.

לדוגמה: תלמידי בית ספר וסבים בפנסיה.

עידוד ילודה

צעדים שמדינה נוקטת כדי שמשפחות יביאו יותר ילדים, כמו מענקים ומעונות יום זולים.

לדוגמה: מענק כסף על לידת תינוק.

קצבה

תשלום קבוע שמשולם לאדם שזקוק לתמיכה, כמו קשיש או ילד במשפחה.

לדוגמה: קצבת זקנה שמקבלים בכל חודש.

קוראים

פירמידה כמראה של עתיד

פירמידת גילים היא "צילום רנטגן" של אוכלוסייה. התושבים מסודרים בה בקבוצות גיל – הצעירים בבסיס והמבוגרים בקודקוד, גברים בצד אחד ונשים בצד השני – ורוחב כל פס מבטא את חלקה של הקבוצה מכלל האוכלוסייה. כדי לפשט, נבחין בשלוש קבוצות: ילדים (0–14), בוגרים (15–64) וקשישים (65 ומעלה). הצורה הכוללת מספרת על העבר – לידות ופטירות לאורך עשרות שנים – וגם מנבאת את העתיד.

שלוש צורות בולטות. פירמידה "קלאסית", רחבה בבסיס וצרה בקודקוד, מאפיינת אוכלוסייה צעירה עם ילודה גבוהה ותוחלת חיים נמוכה יחסית, כמו במדינות רבות באפריקה שמדרום לסהרה. צורה של "פעמון" או "כד", עם בסיס צר וקומות אמצע ועליונות רחבות, מאפיינת אוכלוסייה מזדקנת, כמו ביפן ובאיטליה. בין שתיהן נמצאות מדינות במעבר, שבהן הילודה ירדה זה לא מכבר והבסיס החל להצטמק.

מבחינה כלכלית, ההבחנה החשובה היא בין האוכלוסייה התומכת, או הנושאת – בני 15–64 שעובדים ומשלמים מסים – לבין האוכלוסייה הנתמכת: הילדים והקשישים. היחס בין הנתמכים לתומכים נקרא "יחס תלות". במדינה צעירה רוב הנתמכים הם ילדים, ובמדינה מזדקנת רובם קשישים. בשני המקרים, יחס תלות גבוה פירושו שכל עובד מממן יותר אנשים.

לכל מבנה אתגר אחר. מדינה צעירה חייבת לבנות במהירות בתי ספר, ליצור מקומות עבודה לבני הנוער שיגדלו ולהגדיל את ייצור המזון; כשהמשאבים אינם מספיקים נוצרים מחסור, אבטלה ולעיתים רעב. אולם אם תשקיע בחינוך ובבריאות,

היא עשויה ליהנות בעתיד מ״חלון הזדמנויות״ – שנים שבהן התומכים רבים במיוחד. מדינה מזדקנת מתמודדת עם מחסור בעובדים צעירים, עם עלייה בהוצאות על בריאות ועל פנסיות ועם צורך בדיור מותאם ובמטפלים.

דרכי ההתמודדות משקפות את המבנה. מדינות צעירות משקיעות בחינוך – במיוחד של בנות – בשירותי בריאות ובתכנון ילודה, כדי שמשפחות יבחרו את מספר הילדים. מדינות מזדקנות מעודדות ילודה במענקים ובמעונות יום, מעלות את גיל הפרישה, משלבות יותר נשים ומבוגרים בעבודה, קולטות עובדים ממדינות אחרות ומפתחות טכנולוגיה כמו רובוטים לסיעוד. בעולם כולו, נכון לשנים האחרונות, בערך רבע מהתושבים הם ילדים ובערך עשירית קשישים, והחלק של הקשישים הולך וגדל.

חלק א׳ – מתרגלים מושגים

בחלק הזה נחבר כל מושג להגדרה שלו, ונזהה דוגמאות מהחיים.

1. התאימו: כתבו בריבוע את האות של ההגדרה המתאימה.

1. פירמידת גילים		**א.** ילדים עד גיל 14 וקשישים מגיל 65, שזקוקים לחינוך, לבריאות, לטיפול ולקצבאות.
2. אוכלוסייה צעירה		**ב.** צעדים שמדינה נוקטת כדי שמשפחות יביאו יותר ילדים, כמו מענקים ומעונות יום זולים.
3. אוכלוסייה מזדקנת		**ג.** בני 15–64, שבדרך כלל עובדים, משלמים מסים ומפרנסים את הילדים והקשישים; נקראת גם נושאת.
4. אוכלוסייה תומכת		**ד.** תשלום קבוע שמשולם לאדם שזקוק לתמיכה, כמו קשיש או ילד במשפחה.
5. אוכלוסייה נתמכת		**ה.** אוכלוסייה עם אחוז נמוך של ילדים ואחוז גבוה של קשישים; הבסיס צר והקומות העליונות רחבות.
6. גיל פרישה		**ו.** הגיל שבו אנשים מפסיקים לעבוד ומתחילים לקבל פנסיה או קצבה.
7. קצבה		**ז.** תרשים שמסדר את תושבי המדינה לפי גיל ומין, הצעירים למטה והמבוגרים למעלה, ומראה את האחוז בכל קבוצה.
8. עידוד ילודה		**ח.** אוכלוסייה עם אחוז גבוה של ילדים ומעט קשישים; הפירמידה שלה רחבה בבסיס וצרה בקודקוד.

2. השלימו: לאיזה מושג מתאימה כל דוגמה?

1. מענק כסף על לידת תינוק. – זו דוגמה ל־_____
2. קצבת זקנה שמקבלים בכל חודש. – זו דוגמה ל־_____
3. סבא שיצא לפנסיה. – זו דוגמה ל־_____
4. תלמידי בית ספר וסבים בפנסיה. – זו דוגמה ל־_____

חלק ב׳ – בודקים הבנה

חזרו לקטע הקריאה. הקיפו את התשובה הנכונה, וסמנו נכון או לא נכון.

1 מדוע הקטע מכנה את הפירמידה "צילום רנטגן"?

- א. כי היא מצולמת בבית חולים
- ב. כי היא חושפת את המבנה הפנימי של האוכלוסייה
- ג. כי היא בשחור לבן
- ד. כי היא מראה מחלות

2 מהו "יחס תלות"?

- א. היחס בין גברים לנשים
- ב. היחס בין עיר לכפר
- ג. היחס בין הנתמכים לתומכים
- ד. היחס בין ילודה לתמותה

3 מהו "חלון ההזדמנויות" שהקטע מתאר?

- א. שנים שבהן התומכים רבים במיוחד, לאחר ירידה בילודה
- ב. תקופה שבה כולם בפנסיה
- ג. שנים של רעב
- ד. חלון בבית ספר חדש

4 איזו צורה מתאימה לאיטליה לפי הקטע?

- א. פירמידה קלאסית
- ב. משולש הפוך לגמרי
- ג. קו ישר
- ד. פעמון או כד

5 מדוע מדינות צעירות משקיעות במיוחד בחינוך בנות?

- א. כי השכלה של נשים קשורה למשפחות קטנות יותר ולבריאות טובה יותר
- ב. כי בנים לא לומדים
- ג. כי זה זול יותר
- ד. כי אין צורך בחינוך בנים

נכון או לא נכון? אם לא נכון – תקנו בשורה.

1. צורת הפירמידה מספרת על העבר וגם מנבאת את העתיד. — נכון / לא נכון

2. יחס תלות גבוה מתקיים רק במדינות מזדקנות. — נכון / לא נכון

3. רובוטים לסיעוד הם דוגמה להתמודדות טכנולוגית עם הזדקנות. — נכון / לא נכון

4. חלקם של הקשישים באוכלוסיית העולם הולך וקטן. — נכון / לא נכון

חלק ג' – חושבים כמו גאוגרפים

כאן אין תשובה אחת נכונה. כתבו במשפטים מלאים והסבירו את דעתכם.

1 נתחו: מה צפוי לקרות לפירמידה של מדינה צעירה בעוד 30שנה אם הילודה תרד? תארו את השינוי ואת השלכותיו.

2 האם קליטת עובדים ממדינות אחרות היא הפתרון הטוב ביותר להזדקנות? כתבו טיעון מנומק מכמה נקודות מבט.

התחילו כך: מנקודת מבט כלכלית... מנקודת מבט חברתית... לדעתי...

3 השוו בין האתגרים של מדינה צעירה לאתגרים של מדינה מזדקנת בתחומי חינוך, בריאות ותעסוקה.

אתגר חוקרים

בנו פירמידת גילים פשוטה לשלוש קבוצות עבור ישראל ועבור מדינה מזדקנת לבחירתכם (חפשו נתונים עדכניים). חשבו יחס תלות לכל אחת, השוו, וכתבו מה כל מדינה צריכה לתכנן לעשור הבא.

כרטיס יציאה – פירמידת גילים

גזרו לאורך הקו המקווקו ומסרו למורה. שם: _____

1. מהו יחס תלות?

2. תארו את צורת הפירמידה של מדינה במעבר.

3. כתבו יתרון אחד של חלון ההזדמנויות.

איך הבנתי? ◯ הבנתי היטב ◯ הבנתי חלקית ◯ אני צריכים/ות עזרה